

บทบาทและความร่วมมือของวัดและวังในการจัดการศึกษา
ของโรงเรียนในเทศิรินทราวาส

การศึกษาไทยแต่เดิมมานั้น ขึ้นอยู่กับวัดเป็นสำคัญ โดยเหตุที่วัดเป็น ศูนย์กลางของชุมชน และพระสงฆ์คือผู้ทรงคุณความรู้ มีความประพฤติดีงาม และ เป็นผู้อบรมสั่งสอนศีลธรรมตามหลักพุทธศาสนาอยู่แล้ว การศึกษาเล่าเรียนของ ราษฎรในชุมชนจึงอยู่ที่วัด โดยมีพระภิกษุรับบทบาทครู ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนวิชาหนังสือ นอกเหนือไปจากการอบรมศีลธรรมจรจรยา

สถานศึกษาของสังคมไทยในอดีต นอกจากวัดแล้วยังมีวังหรือราชสำนัก อีกแห่งหนึ่งด้วย ทั้งนี้เพราะวังเป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางของการปกครองประเทศ จึงเป็นแหล่งวิทยาการและความรู้ต่างๆ หากแต่วัง หรือราชสำนักนี้ เป็นสถานศึกษาของบุคคลซึ่งเป็นชนชั้นสูง คือ เจ้านายหรือบุตร ขุนนางข้าราชการ โดยมีนักปราชญ์หรือราชบัณฑิต ทำหน้าที่ครู สั่งสอน อบรมวิชาความรู้ต่างๆ ทั้งนี้โดยพระบรมราชูปถัมภ์ขององค์พระมหากษัตริย์

สำหรับพระบรมราชูปถัมภ์จากองค์พระประมุขของประเทศนี้ ไม่จำกัดแต่ เพียงการศึกษาในราชสำนักเท่านั้น หากแต่ยังรวมไปถึงการศึกษาตามวัดสำหรับ ราษฎรสามัญทั่วไปอีกด้วย ทั้งนี้เพราะ พระมหากษัตริย์มีหน้าที่ทำนุบำรุงพุทธศาสนา อันเป็นศาสนาประจำชาติ ซึ่งการทำนุบำรุงศาสนาโดยการรวบรวม หรือชำระ สาระความรู้จากคัมภีร์พุทธศาสนา ก็เป็นการรวบรวมความรู้ไว้ในวัด เพื่อราษฎร ผู้สนใจศึกษาธรรมะ ก็สามารถขอเรียนศึกษาได้ หรืออีกประการหนึ่งคือ การรวบรวม สาระความรู้นี้เป็นการส่งเสริมความรู้ให้พระภิกษุสงฆ์ เป็นผลให้พระภิกษุสงฆ์ เหล่านั้น สามารถทำหน้าที่สอนวิชาหนังสือให้ราษฎรที่สนใจเล่าเรียนได้ อนึ่ง การที่ พระมหากษัตริย์ถือราชประเพณีสร้างวัด ก็นับเป็นการสร้างสถานศึกษาให้แก่ราษฎร ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม ไม่เพียงแต่พระมหากษัตริย์เท่านั้น ที่ทรงสนับสนุนการ ศึกษา บุคคลใน"วัง" ซึ่งรวมไปถึงพระบรมวงศานุวงศ์ พระราชวงศ์ต่างๆ ก็ให้ การทำนุบำรุงศาสนา อันเป็นผลสืบเนื่องไปถึงการศึกษาด้วย ทั้งนี้เพราะความเชื่อ ที่ว่า การอุปถัมภ์พระภิกษุและวัด เป็นการประกอบกุศลกรรมอันยิ่งใหญ่ เพื่อสั่ง สมบุญไว้ในชาตินั้นเอง

ด้วยเหตุนี้ วัดและวัง จึงมีบทบาทในการจัดการศึกษาให้แก่คนในสังคม

ไทยเรื่อยมา แม้กระทั่งสถานศึกษาจะปรับเปลี่ยนจากวัดและวัง มาสู่โรงเรียนแล้วก็ตาม ทั้งพระภิกษุและสถาบันกษัตริย์ก็ยังคงมีบทบาทในการจัดการศึกษาให้แก่ราษฎรเช่นเดิม

วัดเทพศิรินทราวาสก็เช่นกัน ได้จัดการศึกษาให้แก่ราษฎรเรื่อยมานับแต่มีการสถาปนาวัดขึ้นมา และการศึกษาในวัด ก็ได้ปรับเปลี่ยน จากการจัดการศึกษา แบบโบราณศึกษา ไปสู่การจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ในโรงเรียน

โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ได้รับการตั้งต้นพ.ศ. 2428 ซึ่งเป็นระยะแรกของการปรับเปลี่ยนการศึกษา จากการศึกษาแบบจารีตในวัด มาสู่การศึกษาแบบสมัยใหม่ในโรงเรียน และได้รับความอุปถัมภ์จากทั้งวัดและวัง ในการจัดการศึกษาเรื่อยมา ซึ่งจะเห็นตัวอย่าง ให้เห็นถึงบทบาทและความร่วมมือระหว่าง 2 สถาบันนั้นได้ เป็นอย่างดี

ในการพิจารณา ถึงบทบาทและความสัมพันธ์ระหว่างวัดและวัง ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในเทพศิรินทราวาสนี้ ผู้วิจัยขอกำหนดแนวทางในการพิจารณาบทบาทและความร่วมมือของวัดและวัง ในด้านต่างๆ ดังนี้คือ

1. ด้านวิชาการ ซึ่งหมายถึง การจัดการเรียนการสอน การจัดหลักสูตร การประเมินผลการเรียน
2. ด้านกิจการนักเรียน ซึ่งหมายถึง การรับนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียน และกิจกรรมของนักเรียนนอกเหนือจากการเรียน
3. ด้านธุรการ ซึ่งหมายถึง เงินทุนที่นำจัดการศึกษาเล่าเรียน อาคารสถานที่ของโรงเรียน และวัสดุครุภัณฑ์ที่ใช้ในโรงเรียน
4. ด้านบุคลากรต่างๆของโรงเรียน ทั้ง ครู และเจ้าหน้าที่อื่นๆ
5. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียน เช่น ครู นักเรียน นักการ รวมไปถึงผู้ปกครองของนักเรียนด้วย

บทบาทของวัดในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อพิจารณาถึงการจัดการศึกษา ของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ที่ได้เริ่มก่อตั้งมา นับแต่พ.ศ.2428 นั้น พบว่า วัดมีบทบาทในการจัดการด้านต่างๆ ดังนี้

ด้านวิชาการ

ในระยะแรกของการก่อตั้งโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสนั้น ยังเป็นระยะของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนให้แก่ราษฎรทั่วไป ซึ่งได้จัดขึ้นตามวัดต่างๆ และด้วยเหตุผลที่ว่า การศึกษาในระบบโรงเรียนยังเป็นเรื่องใหม่ของสังคมไทยในขณะนั้น รัฐจึงต้องให้ความช่วยเหลือ ด้วยการกำหนดเนื้อหาการเรียน วิธีจัดการเรียนการสอน และวิธีประเมินผลให้แก่โรงเรียนต่างๆ

แต่อย่างไรก็ตาม วัดก็ได้มีส่วนช่วย ในการดำเนินการเรียนการสอนในโรงเรียนให้ดำเนินไปด้วยดี ด้วยการที่พระสงฆ์ได้ร่วมทำหน้าที่ครู ร่วมกับฆราวาส ในการอบรมสั่งสอนนักเรียน ทั้งนี้อาจเป็นได้ด้วยเหตุผลที่ว่า สังคมไทยในระยะแรกของการจัดการศึกษาในโรงเรียนนั้น การศึกษาเล่าเรียนวิชาหนังสือ หรืออักษรวิธีนี้ ยังร่ำอยู่แต่วงศ์ คือ ราชบัณฑิต หรือพระภิกษุสงฆ์เท่านั้น หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล รับสั่งถึงการศึกษานี้ในสังคมไทยสมัยก่อนว่า "...การอ่านเขียนได้ยังไม่ค่อยมี เพราะไม่มีเหตุจำเป็น จะเขียนไปบอกราชการกันสักที ก็ต้องไปเขียนที่วัด เพราะพวกพระท่านต้องรู้หนังสือ เพื่อแปลบาลีออกเป็นไทย..."² ด้วยเหตุนี้ พระภิกษุจึงมีบทบาทในการจัดด้านวิชาการ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในเวลาต่อมา เมื่อโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสได้เข้าเป็นโรงเรียนสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.2436 ถึง พ.ศ.2444 นั้น โรงเรียนได้ใช้หลักสูตรตามที่มหามกุฏราชวิทยาลัยกำหนดขึ้น มาดำเนิน

²ม.จ.หญิง พูนพิศมัย ดิศกุล, ชีวิตและงานของสมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ, 2517), หน้า 15.

การจัดการเรียนการสอน ในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส^๓ ครั้งนี้ วัดเทพศิรินทราวาส จึงร่วมมือกับมหามกุฏราชวิทยาลัย ดำเนินการจัดการด้านวิชาการต่างๆ ในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส แต่ทั้งนี้ บทบาทของวัดในการจัดการด้านวิชาการ ก็ได้หมดไป เมื่อมหามกุฏราชวิทยาลัย ยกเลิกการจัดโรงเรียนสาขาในพ.ศ. 2444

วัดเทพศิรินทราวาสและพระสงฆ์ได้กลับมามีบทบาทในด้านวิชาการอีกครั้ง ในพ.ศ. 2471 ซึ่งเป็นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เมื่อครั้งที่ใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ด้วยการทำหน้าที่สอนวิชาจรรยาให้แก่นักเรียน^๔ ครั้งนี้เป็นการดำเนินการไปตามคำสั่งของกระทรวงธรรมการ ตามนโยบายส่งเสริมให้นักเรียนได้เล่าเรียนหลักธรรมเบื้องต้นทางพุทธศาสนา ดังข้อความจากประกาศนี้

...ด้วยกระทรวงธรรมการ ได้ตกลงโดยหลักว่า จะส่งเสริมให้นักเรียนได้เล่าเรียนจรรยา โดยอาศัยหลักศาสนา นักเรียนที่เป็นพุทธศาสนิกชน จึงจะต้องได้รับคำสั่งสอนให้เข้าใจธรรมแห่งพุทธศาสนา ตามส่วนอันควรแก่วัยและสติปัญญา...^๕

ดังนั้น พระภิกษุวัดเทพศิรินทราวาสจึงรับบทบาทครูอีกครั้งหนึ่ง ตามคำสั่งจากกระทรวงธรรมการที่ว่า

...บรรดาเจ้าอาวาส ที่อันโรงเรียนตั้งอยู่ในอาวาสนั้นก็ดี...จงเอาเป็นธุระ ช่วยจัดการให้พระไปสอนธรรมง่าย ๆ อันควรเป็นหลักคัมภีร์ปฏิบัติ ประมาณครั้งละ 15 นาที ตามกำหนดเวลาที่จะตกลงกัน... ไม่น้อยกว่าเดือนละ 1 ครั้ง...ให้เจ้าอาวาสผู้รับภาระอันนี้ รับ

^๓ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 10. ร.ศ. 112, หน้า 526.

^๔สัมพันธ์ ออบ ไชยวสุ, 2 สิงหาคม 2535.

^๕กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ศ 2/11 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องประกาศเรื่องให้ภิกษุทำการสั่งสอนจรรยาตามโรงเรียน (กรกฎาคม 2471)

ผิดขอบสอดคล้องให้เป็นไปตามนี้...⁶

เหล่านี้ คือ บทบาทของวัดและพระภิกษุสงฆ์ ในการจัดการด้านวิชาการของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งสามารถกล่าวสรุปได้ว่า วัดมีบทบาทในด้านนี้เป็นอย่างมาก เมื่อครั้งที่โรงเรียน เป็นโรงเรียนหลวงในวัด แต่ เมื่อโรงเรียนปรับเปลี่ยนการจัดการศึกษา และชื่อโรงเรียนแล้ว บทบาทของวัดมีเพียง รับบทบาทครูสอนจรรยา ในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์

ด้านกิจการนักเรียน

การจัดการในด้านกิจการนักเรียนนี้ แบ่งได้เป็น 2 ลักษณะ คือ การรับนักเรียนเข้าเรียน และกิจกรรมของนักเรียน นอกเหนือจากกิจกรรมการเรียนตามปกติ

ในด้านการรับนักเรียนเข้าเรียน ในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสนั้น เมื่อครั้งที่โรงเรียนใช้ชื่อว่าโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ กรมศึกษาธิการ ได้กำหนดระเบียบในการรับนักเรียนเข้าเรียนเอาไว้⁷ จึงเป็นหลักฐานให้รู้ได้ว่าการรับนักเรียนฝึกหัดอาจารย์ อยู่ภายใต้การจัดการของรัฐ คือ กรมศึกษาธิการ และเมื่อโรงเรียนใช้ชื่อว่า โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์ กรมศึกษาธิการได้ดำเนินการในการจัดชั้นเรียน กำหนดค่าเล่าเรียน⁸ ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นการจัดการด้านนักเรียนนั่นเอง ดังนั้น จึงเป็นหลักฐานได้อีกเช่นกันว่า รัฐดำเนินการ

⁶ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ศ 2/11 เอกสารกรมราชเลขาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องประกาศเรื่องให้พระภิกษุสั่งสอนจรรยาตามโรงเรียน (13 กรกฎาคม-7 สิงหาคม 2471)

⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.2/3 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องเหตุการณ์ขัดขวางแก่การศึกษาที่จะให้ผลดีเกิดขึ้น และตั้งกฎเสนาบดีว่าด้วยอัตราเงินเดือนครู (พ.ศ.2442)

⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.16/103 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนอังกฤษสวนกุหลาบ (พ.ศ.2448-2449)

การดำเนินงานนักเรียนของโรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษวัดเทพศิรินทร์และกรมศึกษาธิการก็ได้ในด้านนี้เรื่อยมา

ดังนั้น จึงเหลือแต่เพียงโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส ที่ไม่ปรากฏหลักฐานบ่งชัดลงไปว่า ดำเนินการโดยวัดหรือรัฐ แต่เมื่อพิจารณาพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการพระราชทานการศึกษาให้แก่ราษฎรทั่วไป ทว่า "...ให้ตั้งโรงเรียน ให้มีสำหรับพระอารามหลวงทุกๆพระอาราม เพื่อจะได้ให้บุตรหลานของไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน ได้เล่าเรียนโดยสะดวก ไม่ต้องเสียเงินทองอะไรเลย..."^๙ จึงมีข้อสังเกตประการที่หนึ่งว่า โรงเรียนที่ตั้งขึ้นนี้ ตั้งขึ้นในวัด ประการที่สอง คือ ให้ราษฎรทั่วไปเข้าเล่าเรียน และอีกประการหนึ่ง คือ การเล่าเรียนนี้เป็นบริการให้เปล่า เมื่อเป็นเช่นนั้น ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรเข้าศึกษาเล่าเรียนทั่วกัน ทั้งนี้สอดคล้องกับพระราชปณิธานของพระองค์ที่ว่า "...เจ้านายราชตระกูล ตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นลงไป ตลอดจนถึงราษฎรที่ต่ำสุดจะให้ได้มีโอกาสเล่าเรียนได้เสมอกัน..."^{๑๐} ประกอบกับให้วัดมีส่วนช่วยในการจัดการศึกษา ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเชื่อว่า การจัดการรับนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนซึ่งอยู่ในวัด จึงไม่มีข้อกำหนดกฎเกณฑ์ ทั้งนี้เพื่อให้ราษฎรส่งบุตรหลานมาเรียน และเป็นภาระของวัด ในการจัดการด้วยเช่นกัน

การจัดโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ก็เป็นการจัดโรงเรียนหลวงในวัด ไม่แตกต่างกับโรงเรียนวัดอื่นๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อพิจารณาประกอบกับข้อมูลที่ว่า โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส อยู่ในความดูแลของเจ้าอาวาสวัดเทพ

^๙ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมถวัลยราชสมบัตินครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 9-11.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

ศิรินทราวาส¹ ผู้วิจัยเชื่อว่า วัดเทพศิรินทราวาสต้องรับภาระในการจัดการด้าน
 ลักกิจการนักเรียนด้วยเช่นกัน และเมื่อโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสได้เข้าเป็น
 สาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัย การจัดการศึกษา ภายในโรงเรียนวัดเทพ
 ศิรินทราวาส ก็ขึ้นอยู่กับมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยผ่านการดำเนินการของพระ
 สงฆ์ในวัดเทพศิรินทราวาส ทั้งนี้เพราะ เจ้าอาวาสของวัด คือ พระเทพกวี^{*}
 เป็นกรรมการท่านหนึ่งของมหามกุฏราชวิทยาลัยเช่นกัน² ดังนั้น วัดจึงมีบทบาท
 ในการจัดการด้านการรับนักเรียนเข้าเรียนโรงเรียนด้วย

สำหรับทางด้านกิจกรรมของนักเรียน นอกเหนือจากการเล่าเรียน
 ตามปกตินั้น มีหลักฐานปรากฏว่า วัดเทพศิรินทราวาสได้มีบทบาทร่วมกับโรงเรียน
 ในวาระที่โรงเรียนใช้ชื่อว่า โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ โดยการจัดกิจกรรมให้
 แก่นักเรียน โดยการแสดงธรรมะ อบรมนักเรียนก่อนจะกลับบ้านในวันสุดสัปดาห์³
 หรือให้อิโวกาทแก่นักเรียน ตามวาระที่โรงเรียนมีสการขอความร่วมมือ จากพระ
 ภิกษุในวัดเทพศิรินทราวาส⁴

ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ คือ บทบาทของวัดและพระภิกษุสงฆ์ในการจัดการ
 ด้านกิจการนักเรียน และกิจกรรมนักเรียนทั้งสิ้น

¹ กงจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 1/1 เอกสารกรมราชเลขาธิการ
 รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องรายงานกรมศึกษาธิการ จ.ศ.1248
 (กุมภาพันธ์ 105-กรกฎาคม 106)

^{*} ต่อมาคือ พระธรรมไตรโลกาจารย์

² ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, หน้า 24.

³ เสม พริ้งพวงแก้ว, "โรงเรียนเทพศิรินทร์ ระหว่างพ.ศ.2464-
 2475," ใน 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528, หน้า 402-415.

⁴ "ข่าวโรงเรียน," ใน แฉลงการณ์ศึกษาเทพศิรินทร์ 4 (มีนาคม
 2469): 51-60.

ด้านธุรการ

งานด้านธุรการนี้ มีขอบเขตกว้าง กล่าวคือ ด้านเงินทุนในการจัดการศึกษา ด้านสถานที่ที่ใช้ในการจัดการศึกษา และ ด้านวัสดุครุภัณฑ์ที่ใช้ในโรงเรียน ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาแล้ว พบว่า วัดมีบทบาทในการจัดการธุรการ ทุกด้าน กล่าวคือ

ด้านเงินทุนในการจัดการศึกษา ทั้งนี้ ผู้วิจัยจำเป็นต้องกล่าวย้อนถึงการจัดโรงเรียนหลวงในระยะแรก ซึ่งได้ดำเนินการในวัดต่างๆ และงบประมาณในการจัดการศึกษานี้ รัฐได้จ่ายให้แก่วัด แต่ก็เป็นจำนวนไม่มากนัก¹⁵ วัดจึงต้องใช้เงินทุนของวัดช่วยในการดำเนินการ สำหรับวัดเทพศิรินทราวาสนั้นเป็นวัดหลวงจึงได้รับเงินทุนอุดหนุนจากรัฐส่วนหนึ่ง¹⁶ ได้จากค่าบริการ การใช้เมรุ ส่วนหนึ่ง¹⁷ และได้จากการบริจาคอีกส่วนหนึ่งด้วย¹⁸ วัดจึงใช้ทุนทรัพย์นี้ช่วยในการจัดการศึกษาของโรงเรียนได้

ด้านสถานที่ การที่วัดสนองพระบรมราชโองการให้จัดโรงเรียนขึ้นในวัด ย่อมเป็นหลักฐานให้เห็นแล้วว่า วัดเทพศิรินทราวาสมีบทบาทในการจัดการด้านสถานที่เป็นอย่างมาก เริ่มด้วยการแบ่งอาณาบริเวณของวัด ให้จัดตั้งเป็นโรงเรียน โดยเมื่อครั้งที่ยังไม่มีอาคารเรียนนั้น โรงเรียนก็ได้อาศัยศาลาการเปรียญจัดแบ่งเป็นห้องเรียน¹⁹ แม้เมื่อมีอาคารเรียนแล้วก็ตาม เมื่อครั้งที่เป็น

¹⁵ พาสณา กิจถาวร, "บทบาทของคณะสงฆ์ในเรื่องการจัดการศึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้า 19

¹⁶ อุกุศ จินนินทร์สกุล, วิวัฒนาการเศรษฐกิจวัด (นนทบุรี: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์จำกัด, 2528), หน้า 155.

¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 205.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 185.

¹⁹ 100 ปี เทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528, หน้า 13.

โรงเรียนฝึกหัดอาจารย์เทพศิรินทร์ ก็ยังได้อาศัยโรงเรียนหนังสือไทยของวัดขยาย เป็นอาคารเรียนเพิ่มเติม²⁰ ซึ่งในระยะเวลาต่อมา โรงเรียนสวนกุหลาบอังกฤษ วัดเทพศิรินทร์ ก็ได้อาศัยศาลาวัด เป็นโรงอาหารอีกด้วย²¹ แม้กระทั่ง เมื่อวาระที่ใช้ชื่อโรงเรียนว่า โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ วัดก็ได้เอื้อเฟื้อสถานที่ ในบริเวณวัด ข้างศาลาการเปรียญ ให้ทางโรงเรียนได้จัดสร้างอาคารพลศึกษา²² สำหรับด้านวัสดุครุภัณฑ์นั้น มีหลักฐานปรากฏว่า ครั้งที่มีการโรงเรียนอยู่ในความดูแลของวัดเทพศิรินทร์ราวาส โดยเป็นโรงเรียนหลวงในวัดนั้น พระเทพกวี เจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทร์ราวาส ได้สนับสนุนการจัดโรงเรียน ด้วยการจัดวัสดุครุภัณฑ์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ สำหรับครูและนักเรียน ไว้ในโรงเรียนด้วย²³

ด้านบุคลากร

เมื่อพิจารณาย้อนกลับไปถึง การเล่าเรียนตามวัด ก่อนที่จะจัดโรงเรียน หลวงสำหรับราษฎรนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราช ดำริ ส่งเสริมให้มีการเล่าเรียนตามวัด โดยทรงอุดหนุนการศึกษาของพระภิกษุ

²⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/6 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องซ่อมตึกวัดเทพศิรินทร์เป็นโรงเรียน (28 กุมภาพันธ์-14 มีนาคม 2445)

²¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/12 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องซ่อมและสร้างโรงเลี้ยงอาหารวัดเทพศิรินทร์ (8 สิงหาคม 2450-28 เมษายน 2451)

²² สมชาย คิวโกเศส, "โรงเรียนของเทพศิรินทร์ในอดีต," ใน ที่ระลึกเทพศิรินทร์สัมพันธ์ 30 (กรุงเทพฯ: ทวีการพิมพ์, 2530), หน้า 35-40.

²³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 1/1 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง รายงานกรมศึกษาธิการ (กุมภาพันธ์ 105-กรกฎาคม 106)

และให้พระภิกษุ ทำหน้าที่สั่งสอนวิชาหนังสือแก่ศิษย์ ดังพระบรมราชโองการว่า
 ...ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งพระราชอาคณเฑาะ พระครูฐานานุกรม
 เปரியุฑูที่ได้รับพระราชทานนิตยภัตร ตามฐานาศักดิ์ ในพระอาราม
 หลวง สำหรับจะได้สั่งสอนพระภิกษุสามเณรศิษย์วัด เพื่อจะให้เป
 ฃนเป็นประโยชน์แก่กุลบุตรที่จะเล่าเรียน...²⁴

และเมื่อดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนหลวงในวัดแล้ว พระองค์ได้พระ
 ราชทานนิตยภัต ให้แก่พระภิกษุที่ทำหน้าที่ครูในโรงเรียน²⁵

ดังนี้ จึงกล่าวได้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5
 ทรงสนับสนุนให้พระภิกษุทำหน้าที่ครู ทั้งยังกล่าวได้ว่า เมื่อครั้งที่การศึกษาใน
 โรงเรียนหลวงสำหรับราษฎรดำเนินการนั้น พระภิกษุสงฆ์ยังคงทำหน้าที่ครูอยู่เช่นกัน
 โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ก็เป็นโรงเรียนที่เริ่มดำเนินการใหม่ ใน
 พ.ศ. 2428 โดยเจ้าอาวาสวัดเทพศิรินทราวาสรับหน้าที่เป็นผู้บริหารโรงเรียน ผู้
 วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่า พระภิกษุของวัดเทพศิรินทราวาส ร่วมทำหน้าที่ครูด้วย
 เพราะในสังคมยุคนั้น ครูที่เป็นฆราวาสยังมีอยู่น้อย และการจัดการโรงเรียนก็ยังอยู่
 ในการดำเนินการของวัดเทพศิรินทราวาส โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อครั้งที่โรงเรียน
 เข้าเป็นสาขาของมหามกุฏราชวิทยาลัย การดำเนินการของโรงเรียน อยู่ภาย
 ใต้ความดูแลของคณะกรรมการของวิทยาลัย ผู้วิจัย จึงเชื่อมั่นว่า วัดมีบทบาทใน
 การจัดการด้านบุคลากรของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสเช่นกัน

²⁴ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปี
 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาใน
 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 9-11.

²⁵ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ 100 ปี
 ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาใน
 รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 9-10.

ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ทางด้านความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับโรงเรียน ไม่ว่าจะ
จะเป็นครู นักเรียน ผู้ปกครอง หรือ นักการภารโรงนี้ จากหลักฐานเท่าที่
สามารถจะค้นคว้าได้นั้น ไม่ปรากฏข้อมูลที่จะนำมากล่าวอ้างได้ แต่ผู้วิจัย ขอ
เสนอให้ทบทวนไปถึง ความสัมพันธ์ระหว่าง วัดกับชาวบ้าน เมื่อครั้งที่ยังไม่มี
การจัดโรงเรียน โดยวัดนั้นถือเป็นศูนย์รวมของชุมชน ชาวบ้านจะมาร่วมการบุญ
และฟังธรรมจากพระภิกษุ นอกจากนั้นแล้ว ก็จะนำบุตรหลานมาฝาก เพื่อปรนนิบัติ
รับใช้ พระภิกษุ และรับการอบรมสั่งสอน ทั้งวิชาหนังสือ และจริยธรรม

วัดเทพศิรินทราวาสก็เป็นวัดในสังคมไทย จึงมีลักษณะเช่นนี้ด้วย ทั้งนี้
ก็ได้มีการรับอบรมศิษย์ สืบเนื่องต่อมาจนเริ่มตั้งโรงเรียนหลวง ดังนั้น จึงกล่าว
ได้ว่า พ่อแม่ผู้ปกครองของเหล่าศิษย์วัดนั้น ย่อมมีความสัมพันธ์อันดีกับพระภิกษุสงฆ์
ในวัดเทพศิรินทราวาสอยู่แล้ว และเมื่อศิษย์วัดเหล่านั้น เข้าศึกษาในโรงเรียน
และเปลี่ยนฐานะ เป็นศิษย์โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสแล้ว ความสัมพันธ์ต่างๆ
ระหว่างพ่อแม่ ผู้ปกครองและพระภิกษุ จึงควรจะคงอยู่ ผู้วิจัยจึงมีความคิดเห็นว่า
เมื่อครั้งที่โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส เป็นโรงเรียนหลวงในวัดนั้น วัดและ
พระภิกษุสงฆ์ จึงมีบทบาท ในการจัดการด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ของโรง
เรียนด้วย

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของวัดเทพศิรินทราวาส ในการจัดการศึกษา ของ
โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสแล้ว มีข้อน่าสังเกตว่า ถึงแม้ว่า วัดมีบทบาทใน
การจัดการทุกด้าน แต่ก็เป็นวาระที่โรงเรียน เป็นโรงเรียนวัดเทพศิรินทรา
วาสหรือ โรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส แทบทั้งสิ้น เมื่อโรงเรียนเปลี่ยน
แปลงการจัดการศึกษา และเปลี่ยนชื่อโรงเรียน วัดก็ได้ลดบทบาทแทบทั้งหมด กรม
ศึกษาธิการได้เข้ามาดำเนินการทั้งหมด แต่วัดก็ยังคงบทบาทในการด้านอา
คารสถานที่เรื่อยมา แม้ในปัจจุบันนี้ โรงเรียนเทพศิรินทร์ ยังคงใช้สถานที่ของวัด
เทพศิรินทราวาสเช่นเดียวกับที่เคยเป็นมาตั้งแต่พ.ศ. 2428

บทบาทของวังในการจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส

การจัดการศึกษาในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสนับแต่ก่อตั้งโรงเรียนในปีพ.ศ. 2428 นั้น ได้รับความร่วมมือจากวัง เป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อได้พิจารณาจากหลักฐานทั้งหมดแล้ว พบว่า วัง มีบทบาทในการจัดการศึกษาในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสแต่เพียงด้านเดียว นั่นคือ ด้านธุรการ ซึ่งเป็นการจัดการในด้านทุนทรัพย์ในการดำเนินการศึกษา และการจัดวัสดุครุภัณฑ์เท่านั้น ไม่ปรากฏบทบาทในการจัดการด้านอื่นๆเลย

เมื่อพิจารณา นับแต่การก่อตั้งโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส จะเห็นได้ว่า การศึกษาในวัด อยู่พระบรมราชูปถัมภ์ ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทั้งนี้เพราะ พระองค์ได้โปรดเกล้าฯ พระราชทานพระราชทรัพย์ในการจัดตั้งโรงเรียนในวัด และยังทรงพระราชทานเงินเดือนแก่ครู และนิเทศก์ให้แก่พระภิกษุซึ่งทำหน้าที่ครูด้วย ดังความที่ปรากฏนี้

...พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว...มีพระราชประสงค์ จะให้พระราชวงศานุวงศ์ และบุตรหลานข้าราชการ และราษฎรทั้งปวง ได้เล่าเรียนศึกษาหนังสือไทย ให้รู้โดยละเอียดตามแบบที่ถูกต้อง จึงทรงเสียดพระราชทรัพย์ออกตั้งโรงเรียน และจ้างครูสอน บำรุงการเล่าเรียน ล้นพระราชทรัพย์เป็นอันมาก...²⁶

การที่พระองค์พระราชทาน พระราชทรัพย์ครั้งนี้ เป็นพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาสด้วยเช่นกัน เพราะการเป็นโรงเรียนหลวงในวัด เริ่มต้นจากพระราชทรัพย์ของพระองค์ส่วนหนึ่งนั่นเอง

นอกจากนั้นแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงส่งเสริมการศึกษาด้วยการ พระราชทานเงินรางวัลให้แก่ อาจารย์ใหญ่ของโรงเรียน

²⁶ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมถวัลย์ราชสมบัติครบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 22-23.

ที่มีนักเรียนผ่านการสอบไล่หนังสือ ซึ่งเท่ากับเป็นชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนนั้นจัดการศึกษาได้อย่างมีคุณภาพ ทั้งนี้ นายเป็ลียน อาจารย์ใหญ่คนแรก ของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ได้รับพระราชทานเงินรางวัลจำนวน 30 บาทด้วย²⁷

พระมหากษัตริย์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่พระองค์พระราชทานแก่โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ได้มีอีกครั้ง เมื่อปีพ.ศ. 2444 ครั้งนั้น กรมศึกษาธิการได้เตรียมการ สร้างอาคารเพื่อให้เป็นโรงเรียนสวนกุหลาบที่จะย้ายออกจากพระตำหนักสวนกุหลาบ* พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ทรงพระราชทานเงินร่วมสร้างอาคารเรียนนี้ด้วย²⁸

และ ในปลายรัชสมัยของพระองค์ เมื่อพ.ศ. 2453 โรงเรียนก็ได้รับพระมหากษัตริย์จากพระองค์อีกครั้งหนึ่ง โดยพระองค์พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเยาวมาลย์นฤมล* ซึ่งสิ้นพระชนม์ไปแล้ว ให้แก่โรง

²⁷ คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเฉลิมถวัลย์ราชสมบัติครบรอบ 100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, เอกสารเรื่องการจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, หน้า 125.

* การดำเนินการย้ายโรงเรียนสวนกุหลาบมายังอาคารในวัดเทพศิรินทราวาสครั้งนั้น ถูกระงับไป โดยพระยาวุฒิศาสตร์ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ ให้ความเห็นว่าเป็นโรงเรียนสวนกุหลาบไม่ควรอยู่ในวัดเทพศิรินทราวาส ควรจะไปใช้สถานที่ข้างกระทรวงธรรมการ ณ บวรสถาน แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อพ.ศ. 2449 โรงเรียนสวนกุหลาบ แผนภาษาอังกฤษ ก็จำเป็นต้องมาใช้สถานที่ของวัดเทพศิรินทราวาส ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ในบทที่ 3

²⁸ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/31 (ว) เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดเทพศิรินทร์ เรื่องสร้างโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (20 มีนาคม 114)

* สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงเยาวมาลย์นฤมล กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี พระราชธิดาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าอุบลรัตนนารีนาค

เรียนเทพศิรินทร์ ซึ่งครั้งนั้น ใช้ชื่อว่า โรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์ เพื่อก่อสร้างอาคารเรียน^{๒๙} ทั้งนี้เพราะพระองค์ตั้งพระทัยที่จะทำนุบำรุงการศึกษาในโรงเรียน เพื่อให้ตัวอย่างแก่ผู้อื่น ในการที่จะดำเนินการสนับสนุนการศึกษาตามอย่างพระองค์ เพื่อเป็นผลดีแก่การศึกษาต่อไปภายหน้า ดังความปรากฏในพระราชหัตถเลขาถึงพระยาวิสุทธิสุริยศักดิ์ ว่า

...ที่จะอดทนการเล่าเรียนในเมืองเรา ซึ่งจะอยู่ข้างจะตันในเวลาสั้น ให้ดำเนินแพร่หลายเร็วขึ้น เบื้องต้นก็เดินทางให้ถูก คือทำพื้นให้กว้างจึงจะได้ยอดที่งามตามที่ได้ปรารถแล้วนั้น แต่การที่จะปรารถอย่างไรมื่อไม่มีกำลังหนุนก็จะสำเร็จไม่ได้ จึงได้หากำลังในเวลาสั้น เห็นว่าลัทธิหญิงเขาวมาลย์นฤมล...ตายลง ทรมณ์สมบัติมีอยู่...จะยอมให้เงินรายนี้ใช้ในการศึกษา เพื่อประโยชน์แก่การเล่าเรียนของชาติ...เปนสร้างโรงเรียนที่วัดเทพศิรินทร์ซีกข้างใต้...การที่ลงมือเช่นนี้เพื่อจะให้ปรากฏเป็นแบบอย่าง แก่ผู้ซึ่งจะมีใจศรัทธาสามารถจะทำได้...^{๓๐}

พระมหากษัตริย์คุณ ครั้งนี้เป็นผลให้โรงเรียนมัธยมพิเศษเทพศิรินทร์ ได้มีอาคารเรียนเพิ่มขึ้นอีก 1 หลัง

อนึ่ง พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งนี้ ได้รับการทูลเกล้าถวายคำแนะนำจาก พระยาไพศาลศิลปศาสตร์^{๓๑} อธิบดีกรมศึกษาธิการ กล่าวได้ว่าเป็นการทูลเกล้าถวายคำแนะนำจากรัฐ และเป็นที่น่าเสียใจยิ่งนัก ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จสวรรคตเสียก่อนที่อาคารเรียนหลังนี้จะแล้วเสร็จลง

^{๒๙} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศค.50.5/20 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโปรดเกล้าพระราชทานเงินของเจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลก สร้างโรงเรียนที่วัดเทพศิรินทร์ (11 สิงหาคม 2453-16 สิงหาคม 2454)

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน.

^{๓๑} "พระราชหัตถเลขา," วารสารศิลปากร 3 (ตุลาคม 2492):1-18.

พระบรมวงศานุวงศ์ระดับสูง ที่ทรงมีบทบาทในการจัดการศึกษา โดยทรงร่วมเป็นองค์อุปถัมภ์การศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ตั้งแต่แรกเริ่ม เมื่อครั้งเป็นโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส คือ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ โดยพระองค์ได้ร่วมจัดทุนทรัพย์บำรุงการเล่าเรียนของนักเรียนโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ตั้งแต่พ.ศ. 2439^๒ ในโอกาสต่อมา พระองค์ยังได้ประทานทุนทรัพย์สมทบ กับทุนทรัพย์ส่วนพระองค์ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้แก่วัดเทพศิรินทราวาส เพื่อสร้างอาคารเรียนเพิ่มเติม^๓

สำหรับอาคารเรียนหลังแรกของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสนั้น ได้เริ่มดำเนินการ ตั้งแต่พ.ศ. 2438 เมื่อครั้งที่ยังเป็นโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส โดยวัดเทพศิรินทราวาสได้รับเงินทุนประทานจาก สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์^{*} ทั้งนี้เพราะ พระองค์มีพระประสงค์จะสร้างถาวรวัตถุ เพื่อเป็นที่ระลึกแก่ชายาของพระองค์^{**} ซึ่งโดยประเพณีไทยแล้วจะนิยมสร้างถาวรวัตถุถวายวัด พระองค์จึงทรงตั้งพระทัยที่จะบำเพ็ญพระกุศล โดยการบริจาคทุนทรัพย์ให้แก่วัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งเป็นวัดที่ใช้พระนามของพระราชชนนีของพระองค์ และ

^๒ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/32 (ว) เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ วัดราชบพิธ และการเล่าเรียนในวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ (27 ตุลาคม-21 มกราคม 115)

^๓ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/23 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโปรดเกล้าฯพระราชทานเงินของเจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลกสร้างโรงเรียนที่วัดเทพศิรินทร์ (30 ธันวาคม 2453-29 เมษายน 2455)

* สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

** พระชายาของสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์คือ หม่อมม้าน ภาณุพันธ์ ณ อยุธยา ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อปีพ.ศ. 2438

เนื่องจากทรงเห็นพ้องกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในการส่งเสริมการศึกษาของชาวไทย จึงทรงประทานทุนทรัพย์นี้ไปในการสร้าง อาคารเรียน^{๓๓} อาคารเรียนหลังนี้ ได้ชื่อว่า ตึกแมนณมิตร* และเป็นอาคาร เรียนหลังแรกของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส

สำหรับอาคารเรียนที่นำเงินทูลส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนพิษณุโลกประชานาถนั้น เมื่อแล้วเสร็จลง พระบรมวงศานุวงศ์ อีก 2 พระองค์คือ พระเจ้าลูกเธอ สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงมาลินีนภดารา** และสมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงนิภา นภดล*** ก็ได้ทรงบริจาคสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ตู โต๊ะ เก้าอี้ ฯลฯ สำหรับ ใช้ในการศึกษาเล่าเรียน^{๓๔} นอกจากนี้ กรมศึกษาธิการได้นำเงินพระราชทานจาก

^{๓๔} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/31 (ว) เอกสารกรมราช เลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดเทพศิรินทร์ เรื่องสร้าง โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (20 มีนาคม 144)

* ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ตึกแมนณมิตร เป็นเหตุหนึ่งที่น่าการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการศึกษา มาสู่โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ทั้งนี้เพราะ เมื่ออาคารเรียนว่างลง กรมศึกษาธิการจึงย้ายโรงเรียนอื่นมาใช้สถานที่ และ เปลี่ยนโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสไปตามนั้น

** เจ้าฟ้าหญิงมาลินีนภดารา ได้รับการเฉลิมพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา ทรงเป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว ในพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์

*** เจ้าฟ้าหญิงนิภา นภดล ได้รับการเฉลิมพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม ขุนอู่ทองเขตขัตติยนารี ทรงเป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว ในพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์

^{๓๕} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/23 เอกสารกระทรวง ศึกษาธิการ เรื่องโปรดเกล้าฯพระราชทานเงินของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลก สร้างโรงเรียนที่วัดเทพศิรินทร์ (30 ธันวาคม 2453-29 เมษายน 2455)

สมเด็จพระเจ้าฟ้าหญิงวลัยอลงกรณ์* เนื่องในโอกาสที่ทรงบำเพ็ญพระกุศลคราวพระชนม์พรรษา ครบ 28 พรรษา มาใช้ในการสร้างครุภัณฑ์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้สำหรับนักเรียน เพิ่มเติมให้ด้วย^๖

บทบาทของวัง ในการจัดทุนทรัพย์อุดหนุนการศึกษา ด้วยการสร้างอาคารเรียนในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสนี้ ยังปรากฏมีพระบรมวงศานุวงศ์อีก 2 พระองค์ ประทานการสนับสนุนเช่นนี้ คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย** ประทานเงินให้แก่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ เพื่อใช้ในการสร้างโรงพลศึกษา^๗ และ ท้ายที่สุด ในปีพ.ศ. 2474 สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์***โปรดเกล้าฯให้สร้างอาคารเรียนประทานให้เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียนของนักเรียน โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ (ในขณะนั้น) อาคารเรียนหลังนี้ได้ชื่อว่า ตึกปิยราชสมบัติทวีวัฒนา ทั้งนี้พระราชประสงค์ทรงอุทิศพระกุศลถวายแด่พระชนนี คือ

* สมเด็จพระเจ้าหญิงวลัยอลงกรณ์ ทรงได้รับการสถาปนาเป็น สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมเด็จพระศรีสวรินทราบรมราชินี

^๖ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/25 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องเจ้าฟ้าวลัยอลงกรณ์ประทานเงินแก่ โรงเรียนเทพศิรินทร์ และโรงพยาบาลศิริราชพยาบาล (17 เมษายน 2453 - 13 กุมภาพันธ์ 2454)

** คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ ทรงเป็นพระราชอนุชาร่วมสมเด็จพระราชมารดาเดียวกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

^๗ สมชาย คิวะโกเศส, "โรงเรียนของเทพศิรินทร์ในอดีต," ในที่ระลึก เทพศิรินทร์สัมพันธ์ 30 (กรุงเทพฯ: ทวีการพิมพ์, 2530), หน้า 35-40.

*** สมเด็จพระเจ้าฟ้ายุคลทิฆัมพร กรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ พระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์

พระวิมาดาเธอ กรมพระสุทธาสินีนาฏ^{*๑๑} นับเป็นพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์สุดท้าย ที่มีบทบาทในการจัดการด้านอาคารเรียนของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส แต่สำหรับ พระราชวงศ์ที่มีบทบาทในการจัดการศึกษาบำรุงโรงเรียน ยังคงมีอีก 1 ท่าน คือ หม่อมเจ้าหญิงวิไลกัญญา ภาณุพันธุ์ ชายาใน พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภาณุพันธุ์พิริยเดช^{**} ประธานเงินอุดหนุนการศึกษา แก่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ เมื่อพ.ศ. 2472 ทั้งนี้เพื่ออุทิศพระกุศลถวายแด่ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์^{๑๒}

ทั้งหมดนี้ คือ บทบาทของวัง ในการจัดการด้านเงินทุนทรัพย์ บำรุง การเล่าเรียนในโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ในวาระต่างๆ แต่พระอุปถัมภ์ จากวัง ที่มีต่อโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสนั้น ยังมีนอกเหนือจากนี้อีกเล็กน้อย และ ผู้วิจัย ไม่อาจบ่งลงไปได้ว่าเป็นบทบาทในด้านใด แต่อย่างไรก็ตาม ก็นับว่า เป็นพระมหากษัตริย์ และพระกษัตริย์ทั้งสิ้น

ประการแรก คือ การที่โรงเรียนได้รับพระมหากษัตริย์จาก พระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานนามอาคารเรียน ซึ่งสร้างจาก

^{*๑๑} คือ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ในพระบาทสมเด็จพรจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

^{๑๒} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ศ.4/88 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 7 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ (29 มิถุนายน - 4 กรกฎาคม 2474)

^{**} เดิม คือ พระองค์เจ้านิพนธ์ภาณุพงศ์ พระโอรส ในสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช และ หม่อมแม้น ภาณุพันธุ์

^{๑๓} กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/59 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง หม่อมเจ้าหญิงวิไลกัญญาประธานเงินแก่โรงเรียนเทพศิรินทร์ (13 - 20 มกราคม พ.ศ. 2472)

ทูลทูลพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนสวรรคโลกลักษณวดี ว่า "ติกเขาว
มัลย์อุทิศ"⁴⁰

ประการที่สอง คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทาน
หนังสือความรู้ต่างๆ ให้แก่ห้องสมุดโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ เมื่อพ.ศ. 2471⁴¹

และประการสุดท้ายคือ พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส* ทรงนิพนธ์เพลงประ
จำโรงเรียน ประทานแก่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ในพ.ศ. 2474⁴²

ความร่วมมือระหว่างวัดและวังในการจัดการศึกษา ของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส

การจัดการศึกษาของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส มีทั้งส่วนที่ได้รับ
ความสนับสนุนดำเนินการจากวัด และส่วนที่ได้รับจากวัง นอกจากนี้ ก็ยังมีส่วน
ที่วัดและวัง ร่วมกันจัดการศึกษาภายในโรงเรียน ซึ่งจากข้อมูลที่สามารถค้นคว้า
ได้นั้น พบว่า วัดและวัง ร่วมมือกันจัดการศึกษาการจตุตถดำเนินการจัดการศึกษา

⁴⁰ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศค.50.5/23 เอกสารกระทรวงศึกษา
ธิการ เรื่องโปรดเกล้าฯพระราชทานเงินของเจ้าฟ้ากรมขุนสวรรคโลก สร้างโรง
เรียนที่วัดเทพศิรินทร์ (30 ธันวาคม 2453-29 เมษายน 2455)

⁴¹ "ข่าวโรงเรียน," ใน แถลงการณ์ศึกษาเทพศิรินทร์ 6 (ธันวาคม
2471) : 236-242.

* พระองค์เจ้ารัชนีแจ่มจรัส พระโอรสในกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ
(วังหน้าในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) และเจ้าจอมมารดา
เลี่ยมเล็ก ชูโต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาพระองค์
เจ้ารัชนีแจ่มจรัสเป็นกรมหมื่นนิตยาลงกรณ์

⁴² กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.7 ศ.2/88 (ก-ร) เอกสารกรมราช
เลขาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ (29 มิถุนา
ยน- 4 กรกฎาคม 2474)

และการจัดอาคารสถานที่ให้แก่โรงเรียน ซึ่งทั้ง 2 ด้านนี้ รวมอยู่ในการจัดการด้านธุรการนั่นเอง

ข้อมูลที่น่าสนใจให้เห็นความร่วมมือในการจัดทุนดำเนินการศึกษาระหว่างวัดและวัง คือ เมื่อวาระที่โรงเรียน เป็นโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทราวาส และสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรสได้กราบทูลแนะนำ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ให้ทรงช่วยเป็นองค์อุปถัมภ์การศึกษา ในโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งครั้งนั้นพระอัครชายาฯ ก็ได้ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์การเล่าเรียนของนักเรียนโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส โดยพระองค์พระราชทานทุนทรัพย์ให้แก่วัดเทพศิรินทราวาสเป็นจำนวน 10 ซึ่งเพื่อนำไปอุดหนุนการเล่าเรียน⁴³ รายละเอียดปรากฏในจดหมายจากหม่อมเจ้าพระศรีสุคติศยานุวัตร ผู้จัดโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส ในพ.ศ. 2439 กราบทูลสมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรสความว่า

อาตมภาพ...มีความยินดีขอพระเดชพระคุณในสมเด็จพระบรมบพิตร พระราชสมภารเจ้า ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดแนะนำ พระอัครชายาเธอ พระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ ให้ทรงทำนุบำรุง โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาศ... แลอนุโมทนาในส่วนพระกุศลที่พระอัครชายาเธอจะทรงบริจาค... ส่วนพระราชทรัพย์ 10 ซึ่ง ที่พระราชทานมานี้...ไว้เป็นทุนนอนของโรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาศ...⁴⁴

นอกจากนั้นแล้ว การที่สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ ประทานทุนทรัพย์สร้างอาคารเรียนหลังแรกให้แก่โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาสนั้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากที่พระองค์ ทูลขอคำปรึกษาจาก สมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส และทรงได้รับคำตอบประทานจาก สมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรสให้นำทุนทรัพย์

⁴³ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/32 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง โรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ วัดราชบพิธ และการเล่าเรียนในวัดนิเวศน์ธรรมประวัติ (27 ตุลาคม-21 มกราคม 115)

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน.

ไปจัดสร้างอาคารเรียนให้แก่โรงเรียนวัดเทพศิรินทราวาส⁴⁵ ดังความปรากฏในหนังสือกราบบังคมทูลจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ นี้

...ข้าพระพุทธเจ้าได้กราบทูลปลุกเสกกรมหมื่นวชิรญาณ ในการเรื่องตลอดแล้ว ก็ทรงพระดำริห์เห็นว่า การที่จะก่อสร้างโรงเรียนอันเป็นสาขาสำคัญของมหามกุฏราชวิทยาลัยแห่งหนึ่งนั้น ก็เป็นที่ต้องการในวัดนั้นเป็นอันมากกว่าสิ่งอื่น เพราะเหตุว่าการศึกษาในวัดเวลานี้ ก็ไม่มีสถานที่อันสมควรแลนับว่าเป็นสถานที่โรงเรียนได้เรียบร้อยดี...⁴⁶

อนึ่ง มีข้อสังเกตว่า การทำนุบำรุงการศึกษาจากพระบรมวงศานุวงศ์ 2 พระองค์ที่ได้กล่าวมานี้ เป็นการถวายคำแนะนำจาก สมเด็จพระกรมพระยาวชิรญาณวโรรส แห่งวัดบวรนิเวศวิหาร ซึ่งเกี่ยวมาถึงวัดเทพศิรินทราวาส เนื่องด้วยว่าแรกก่อตั้งวัดเทพศิรินทราวาสนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 โปรดเกล้าฯให้อารชนา พระสงฆ์สามเณรจากวัดบวรนิเวศวิหาร มาประจำ ณ วัดเทพศิรินทราวาส ดังนั้นวัดเทพศิรินทราวาสจึงเป็นเสมือนวัดสาขาของวัดบวรนิเวศวิหาร และสมเด็จพระกรมพระยาวชิรญาณวโรรส ก็ทรงแจ้งไว้ว่า พระองค์มีพระภารกิจในการดูแลวัดเทพศิรินทราวาสด้วย⁴⁷

ความร่วมมือระหว่างวัดและวัง ปรากฏอีกครั้ง ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งที่โรงเรียนใช้ชื่อว่าโรงเรียนมัธยมวัด

⁴⁵ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ร.5 ศ 5/31 เอกสารกรมราชเลขาธิการ รัชกาลที่ 5 กระทรวงศึกษาธิการ เรื่องวัดเทพศิรินทร์ เรื่องสร้างโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ (20 มีนาคม ร.ศ.114)

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน.

⁴⁷ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. ศธ.50.5/12 เอกสารกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องซ่อมและสร้างโรงเรียนเลี้ยงอาหารวัดเทพศิรินทร์ (8 สิงหาคม 2450 -28 เมษายน 2451)

เทพศิรินทร์ โดย สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ประธานทนายเพื่อ
สร้างอาคารพลศึกษา ให้แก่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์^{4๘} ครั้งนั้น วัดเทพ
ศิรินทราวาสอนุญาตให้จัดสร้างอาคารพลศึกษาได้ในบริเวณวัด*

ที่กล่าวมาทั้งสิ้นนี้ คือ ความร่วมมือระหว่างวัดและวังในการจัดการศึกษา
ของโรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาส ซึ่งก็ปรากฏเฉพาะความร่วมมือในด้านธุรการ
คือ ด้านการจัดทุนบำรุงการศึกษา สร้างอาคารเรียนเท่านั้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว โรงเรียนในวัดเทพศิรินทราวาสได้รับความอุปถัมภ์
ทั้งจากวัดและวัง เป็นต้นมา ตั้งแต่เมื่อครั้งเป็นโรงเรียนหลวงในวัดเทพศิรินทรา
วาส เป็นต้นมา ดังนั้น ทั้งวัดและวังจึงมีบทบาทในการจัดการศึกษาของโรง
เรียนในวัดเทพศิรินทราวาสนับแต่บัดนั้น โดยวัดมีบทบาททุกด้าน ทั้งทางด้านวิชาการ
ด้านกิจการนักเรียน ด้านธุรการ ด้านบุคลากร และด้านความสัมพันธ์ระหว่าง
บุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนอีกด้วย แต่สำหรับวังนั้น มีบทบาทเฉพาะ
ด้านธุรการ คือ การจัดเงินทุนบำรุงการศึกษาของโรงเรียน ในจัดสร้างอาคาร
เรียนให้แก่โรงเรียน

^{4๘} 100 ปีเทพศิรินทร์ 15 มีนาคม 2428-2528, หน้า 44.

* อาณาเขตที่ใช้เป็นโรงเรียนนั้น อยู่ด้านหน้าของวัด นอกเหนือ
จากบริเวณนี้แล้ว เป็นอาณาบริเวณของวัด ซึ่งดำเนินการด้านศาสนา อาคาร
พลศึกษาครั้งนั้น สร้างใกล้ศาลาการเปรียญในวัด